

Відгук

офіційного опонента **Данилюка Сергія Семеновича**

про дисертацію Добіжи Надії Вікторівни

«Формування індивідуального стилю педагогічного спілкування майбутніх учителів іноземної мови у процесі педагогічної практики», подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Удосконалення наукових уявлень у напрямку суттєвого розвитку особистості майбутнього вчителя та співвіднесення його з явищами і процесами, які відбуваються у сучасному світі, вимагає досліджень, які б формували нове бачення інтерсуб'єктних взаємодій в освітньому середовищі. Одним із найголовніших виявів таких взаємодій є індивідуальний стиль педагогічного спілкування. Саме ця особистісна властивість постає як істотна і невід'ємна характеристика персоналії, яка впливає на результативність освітнього процесу.

В умовах глобалізації соціокультурного простору, стрімкого розвитку інформаційного суспільства у значної частини учителів спостерігається розгубленість, невизначеність позиції щодо значення досліджуваного феномена, який виступає в новій ролі.

Значною мірою дослідження формування індивідуального стилю педагогічного спілкування майбутнього вчителя допоможе розкрити справжню сутність цього явища, розв'язати проблеми, які виникають у взаємодії і несуть негативні тенденції, не лише психологічного-педагогічного, а й соціокультурного характеру в сучасному освітньому середовищі.

Актуальність проблеми формування індивідуального стилю педагогічного спілкування вчителя іноземної мови зростає в умовах орієнтації України на європейський вибір. А тому у викладанні іноземних мов як бази для соціальнокультурного спілкування і співробітництва ставляться нові вимоги до розроблення ефективних технологій навчання на принципах багатомовності, мультикультурності, інтеркультурної компетентності, заміни старих, традиційних моделей вивчення і викладання мов за новими підходами.

Це вимагає підготовки вчителя іноземної мови нової генерації з яскраво вираженою індивідуальністю, нестандартним мисленням, здатністю до володіння інноваційною тактикою і стратегією, методами розв'язання творчих завдань, спрямованих на іншомовну комунікативну взаємодію та створення інтеркультурного середовища.

З огляду на це, особливої актуальності набуває пошук педагогічних умов і засобів формування індивідуального стилю педагогічного спілкування майбутнього вчителя іноземної мови відповідно до сучасних вимог до професійної освіти, яка покликана розвивати творчу індивідуальність майбутнього вчителя, формувати його особистісну творчу позицію і концептуальне мислення.

Усе це свідчить, що обрана для дослідження Н. В. Добіжею тема дисертації має важливе значення.

Аналіз поданої до захисту дисертації, автореферату та публікацій дає підстави стверджувати, що їх автору, в цілому, вдалося виконати поставлені завдання.

Методологічна й теоретична основа досліджуваної проблеми одержала в дисертації належне обґрунтування, аргументацію і конкретизацію: чітко і гранично зрозуміло формулюються предмет, мета й завдання дослідження. Звертає на себе увагу логічно виправдана послідовність дисертаційної роботи, яка повною мірою відповідає її меті й завданням.

Спираючись на філософські, психолого-педагогічні теорії, що стосуються сфери спілкування, автор забезпечує серйозне наукове підґрунтя проблеми й надає дослідженню характеру теоретичної всебічності.

Вивчення дисертації свідчить про глибину та повноту дослідження. Дисертанткою проведено системний аналіз індивідуального стилю спілкування. На підставі термінологічного аналізу основних понять розглянуто низку співвідношень – педагогічне спілкування, стиль педагогічного спілкування, індивідуально-суб'єктивні й інтерсуб'єктивні властивості особи. Дисертант по-новому оцінив багато загальновідомих фактів, дав їм належну оцінку, «ви кристалізував» із них саме те, що є актуальним для проблеми дослідження. Н. В. Добіжа зуміла сформулювати власну точку зору щодо поняття індивідуального

стилю педагогічного спілкування й дала чітке визначення цього феномену. Автор розглядає індивідуальний стиль педагогічного спілкування як спосіб соціально-педагогічної взаємодії вчителя й учня, який відрізняє його від способу взаємовпливу інших учителів і учнів. Цілком виправданим є те, що у педагога з'являється індивідуальний стиль педагогічного спілкування, коли він перестає наслідувати іншого та створює свій власний.

Дисертаційне дослідження має характер наукової новизни, яка полягає в обґрунтуванні педагогічних умов ефективного формування індивідуального стилю педагогічного спілкування майбутніх учителів іноземної мови у процесі педагогічної практики, а саме: забезпечення реалізації особистісного потенціалу майбутнього вчителя іноземної мови у процесі педагогічної практики; урахування особливостей педагогічного спілкування у процесі навчання іноземної мови; забезпечення психолого-педагогічної підтримки майбутніх учителів іноземної мови у процесі педагогічної практики; розвиток у майбутніх учителів іноземної мови здатності до рефлексії індивідуального стилю педагогічного спілкування.

Безперечним науковим здобутком дисертантки є визначення особливостей педагогічного спілкування у процесі навчання іноземної мови, уточнення її функцій, як шкільного предмета, визначення нових стратегічних напрямів процесу її опанування, перегляду цілей, змісту, методів, прийомів і засобів навчання.

Заслуговує на схвалення глибоке опрацювання автором питання, яке пов'язане з обґрунтуванням і визначенням рівнів, критеріїв сформованості індивідуального стилю педагогічного спілкування майбутніх фахівців. Визначені критерії деталізуються низкою конкретних показників, які дають можливість об'єктивно встановити рівень сформованості майбутніх учителів іноземної мови.

Робота уточнює й поглиблює наукові уявлення про роль педагогічної практики у формуванні індивідуального стилю спілкування майбутніх учителів, етапи й методичні шляхи його становлення. Це дослідження містить ретельний аналіз потенційних можливостей педагогічної практики з формування індивідуального стилю педагогічного спілкування майбутнього вчителя іноземної мови. Це дає широкі можливості для розвитку професійно необхідних комунікативних знань, умінь, відповідних особистісних якостей для майбутніх

партнерських відносин.

Значну практичну цінність становить викладена у дисертації методика послідовного й цілісного засвоєння компонентів процесуальної і видової структур комунікативної діяльності майбутнього педагога під час педагогічної практики, що є адекватним процесу формування індивідуального стилю педагогічного спілкування. Під час практики етапи формування індивідуального стилю передбачали: входження майбутнього вчителя іноземної мови у професійне спілкування; усвідомлення й вироблення майбутнім учителем іноземної мови індивідуального стилю спілкування; формування індивідуального стилю спілкування як складника комунікативної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови. Кожен етап відображає структуру формування індивідуального стилю спілкування майбутнього вчителя. Мета педагогічної практики визначається за її видами й передбачає формування загальних педагогічних і спеціальних умінь для використання індивідуального стилю педагогічного спілкування під час навчання іноземної мови. Зміст педагогічної практики відображає й забезпечує засвоєння майбутніми фахівцями всіх складників індивідуального стилю спілкування. Організаційно-методичне забезпечення спрямоване на створення оптимального суб'єкт-суб'єктного середовища (поєднання теоретичних знань і практичних умінь, здобутих в аудиторії із реаліями практики; співробітництво всіх учасників практичної підготовки – координатора практики, викладача ВНЗ – керівника, студента, вчителя; використання різних форм навчання студентів – індивідуальної, групової). Цей процес дисертант розглядає цілісно та вміло простежує, як проходить формування індивідуального стилю спілкування в контексті професійної підготовки.

На позитивну оцінку заслуговує розроблений автором за допомогою програми Excel електронний тренажер «Твори себе сам». Відповідно до мети завдань, змісту, методів, які визначені на кожному етапі формування індивідуального стилю спілкування майбутнього вчителя, він охоплює систему теоретичних, практичних завдань, діагностик, вправ, інструкцій, порад, відеосюжетів, презентацій тощо. Цей супроводжувальний засіб дозволяє включити механізм професійного саморозвитку майбутнього фахівця, передбачає врахування мотивації студента

до прояву індивідуального стилю спілкування, спрямування на кінцевий результат. Наставами до вправління за допомогою тренажера є встановлення особистісного контакту на основі паритетного партнерства, забезпечення емоційного благополуччя студентів, створення умов для самовираження та самореалізації майбутніх фахівців.

Автор слушно наголошує на важливості актуалізації рефлексивної здатності студентів як суб'єктів фахової підготовки й розглядає її як механізм, що дозволяє суб'єкту зафіксувати наявний рівень сформованості індивідуального стилю, визначити перспективи подальшого удосконалення. При цьому автор визначає шляхи актуалізації цієї здатності й досліджує її вплив на формування індивідуального стилю педагогічного спілкування майбутнього фахівця.

У дисертації представлено динаміку формування індивідуального стилю педагогічного спілкування майбутніх учителів іноземної мови в контрольних й експериментальних групах. На відповідних зведених порівняльних таблицях добре прослідковується перевага результатів, досягнутих автором під час реалізації розробленої методики.

Основні положення дисертації характеризуються науковою обґрунтованістю, надійністю, забезпечені належним аналізом теоретичних засад формування індивідуального стилю педагогічного спілкування майбутніх учителів іноземної мови і коректною організацією педагогічного експерименту, застосуванням валідних діагностичних методик, статистичним аналізом отриманих результатів у поєднанні з їхньою якісною інтерпретацією. Комплекс методів дослідження, адекватних його меті й завданням, дозволив дисертанту переконливо довести істинність сформульованої гіпотези.

На жаль, дисертаційне дослідження не є вільним від недоліків.

1. Зокрема, в роботі недостатньо висвітлено зв'язок теоретичного та практичного складників у процесі формування індивідуального стилю педагогічного спілкування майбутнього вчителя іноземної мови.

2. Оскільки формування індивідуального стилю педагогічного спілкування майбутнього вчителя іноземної мови розглядається у процесі педагогічної практики, бажано було б ширше висвітлити форми співпраці вчителя та студента, спрямованої на вироблення цієї професійної характеристики.

3. У представленій програмі-тренажері «Твори себе сам» доцільним було б диференціювати завдання за визначеними рівнями сформованості індивідуального стилю педагогічного спілкування майбутніх учителів іноземної мови.

4. У дисертації недостатньо уваги приділено пропедевтичній роботі, спрямованій на профілактику подолання труднощів іншомовного спілкування.

5. У роботі варто було конкретніше розмежувати особливості стилю педагогічного спілкування та індивідуального стилю педагогічного спілкування.

Зазначені зауваження не впливають на загальне позитивне враження від роботи і не знижують цінність проведеного автором дослідження.

Підсумовуючи, можна зазначити, що дисертаційне дослідження Добижи Надії Вікторівни має інноваційний зміст, є самостійним, оригінальним дослідженням, що робить певний науковий внесок у сучасну педагогічну науку і відповідає вимогам, які ставляться до досліджень на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти, а його автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент –

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки вищої школи
і освітнього менеджменту

Черкаського національного університету

імені Богдана Хмельницького

 Данилюк С. С.

Підпис професора Данилюка С. С. засвідчую

Вчений секретар університету, доцент

Андрусyak Н. О.

ВІДГУК

офіційного опонента, кандидата педагогічних наук, доцента
Казакової Наталії Вікторівни
на дисертаційну роботу Добіжи Надії Вікторівни
«Формування індивідуального стилю педагогічного спілкування
майбутніх учителів іноземної мови в процесі педагогічної практики»,
представленої на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Гуманізація системи освіти, яка характеризує сучасний етап її розвитку, висуває високі вимоги до професійної підготовки майбутніх учителів, до прояву їх творчої індивідуальності. У цих умовах зростає інтерес педагогічної науки до проблеми професійного спілкування як складного багатоаспектного процесу взаємодії в системі «учитель – учень». Важливим аспектом цієї проблеми є питання формування індивідуального стилю педагогічного спілкування майбутніх учителів.

У вітчизняній науці недостатньо висвітлено особливості комунікативної взаємодії в процесі вивчення іноземної мови. Поза увагою вчених перебувають важливі проблеми, що потребують наукового обґрунтування, зокрема: уточнення ролі педагогічної практики у формуванні індивідуального стилю спілкування майбутніх учителів іноземної мови, визначення основних механізмів формування даного феномену, можливості застосування індивідуально орієнтованого підходу як основи формування стилю педагогічного спілкування майбутнього вчителя. Важливим є усвідомлення вимог, які сучасна школа ставить до педагога в контексті європейської інтеграції, засобів, методів та умов, за допомогою яких можна сформувати педагогічно доцільний і, в той же час, відповідний особистісним характеристикам учителя стиль спілкування.

В освітньому процесі особливе місце відводиться формуванню професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови, зокрема розвитку особистісних якостей, його індивідуальному стилю комунікації.

У нинішній ситуації зросли вимоги до рівня викладання іноземних мов у школі. Це пояснюється підвищенням мотивації іншомовної освіти,

розповсюдженням наукових інновацій, розширенням міжкультурних зв'язків, зростаючою комп'ютеризацією. На сьогоднішній день вивчення іноземної мови вже стало необхідністю, важливою умовою успішної соціалізації, особистісного зростання та професійної самореалізації у сучасному взаємозалежному світі.

Саме тому сучасній школі потрібен вчитель із розвиненою комунікативною компетентністю, що передбачає глибокі знання та ерудицію в науково-предметній галузі, нестандартне мислення, володіння інноваційною тактикою і стратегією, сучасними інформаційними технологіями, ефективними методами і прийомами іншомовного міжособистісного спілкування

Визначальну роль у формуванні індивідуального стилю педагогічного спілкування майбутнього вчителя іноземної мови відіграє педагогічна практика, оскільки лише під час безпосередньої комунікативної взаємодії з учнями майбутній педагог може у повній мірі проаналізувати та оцінити ефективність обраних ним засобів та способів іншомовного педагогічного спілкування.

З огляду на це, тема, яку досліджує Добіжа Надія Вікторівна, є важливою і актуальною.

Структура роботи відповідає вимогам до дисертаційних робіт: вона складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Дисертанткою опрацьовано значну кількість філософської, педагогічної, психологічної, методичної та фахової літератури (список опрацьованих джерел складає 278 найменувань, з них 56 іноземною мовою).

Для розробки теоретичного обґрунтування та експериментальної перевірки педагогічних умов, що забезпечують формування індивідуального стилю педагогічного спілкування майбутніх вчителів іноземної мови в процесі педагогічної практики, визначено низку дослідницьких завдань, серед яких: з'ясувати сутнісні характеристики індивідуального стилю

педагогічного спілкування майбутніх учителів іноземної мови в процесі педагогічної практики; визначити критерії, показники та рівні сформованості індивідуального стилю педагогічного спілкування майбутніх учителів іноземної мови; розкрити роль педагогічної практики у формуванні індивідуального стилю педагогічного спілкування майбутнього вчителя іноземної мови; розробити та апробувати модель формування індивідуального стилю педагогічного спілкування майбутніх учителів іноземної мови; рекомендації для викладачів і студентів ВНЗ.

Відзначимо логічність, послідовність і чіткість викладу змісту роботи. У вступі на належному рівні обґрунтовано актуальність обраної теми, ґрунтовно визначено науково-термінологічний апарат, чітко сформульовано об'єкт, предмет, мету, концептуальні ідеї та завдання дослідження. Основні методологічні підходи до досліджуваної проблеми достатньо аргументовані, відзначаються цілеспрямованістю та конкретністю.

Методологія дослідження базується на комплексі загальнофілософських, загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, що дозволило автору забезпечити обґрунтованість і достовірність наукових результатів. Використовувались наступні підходи: антропологічний (вивчення теоретичних основ фізіології, патології та психології людини для визначення механізмів формування індивідуального стилю педагогічного спілкування майбутнього вчителя); особистісно орієнтований (передбачає, що в центрі професійної підготовки постає особистість майбутнього вчителя, його самобутність, самоцінність); діяльнісний (застосування майбутнім учителем іноземної мови знань про індивідуальний стиль спілкування у практичній діяльності); компетентнісний (переорієнтація з процесу на результат освіти в діяльнісному вимірі); діалогічний (педагогічна підтримка майбутнього вчителя іноземної мови в поєднанні з вільним розвитком його особистісного потенціалу).

На основі ґрунтовної джерельної бази дисертантом здійснено аналіз розуміння понять «стиль», «індивідуальність», «індивідуально-типологічні характеристики» у соціолінгвістичному дискурсі (с. 13 – 15).

Здобувач визначає, що поняття «стиль» та «індивідуальність» в контексті педагогічного спілкування знаходять своє вираження у такому феномені як індивідуальний стиль педагогічного спілкування (с. 15).

Автором досліджено структуру та якісні характеристики феномену «індивідуальний стиль педагогічного спілкування (с. 17 – 20), обґрунтовано показники та рівні його сформованості (с. 24 – 31)

До здобутків автора слід віднести й цінні узагальнення щодо основних характеристик високого (творчого), середнього (гнучкого), нижчого за середній (формального) і низького (інертного) рівнів сформованості індивідуального стилю педагогічного спілкування (с. 31 – 35).

Наукова цінність дисертаційного дослідження полягає в обґрунтуванні автором педагогічних умов формування індивідуального стилю педагогічного спілкування майбутніх учителів – реалізація особистісного потенціалу майбутнього вчителя іноземної мови в процесі педагогічної практики; урахування особливостей педагогічного спілкування в процесі навчання іноземної мови; забезпечення психолого-педагогічної підтримки майбутніх учителів іноземної мови в процесі педагогічної практики; розвиток у майбутніх учителів іноземної мови здатності до рефлексії індивідуального стилю педагогічного спілкування.

Автор доводить, що в процесі пропедевтичної практики процес формування індивідуального стилю педагогічного спілкування майбутнього педагога нерозривно пов'язаний із розвитком творчої особистості студента: відхилення від шаблону та стереотипів, оригінальність, ініціативність, фантазія, великий обсяг знань, прояв індивідуальних досягнень, здібностей та талантів, постійний пошук та прояв нових ідей (с. 59).

Стиль спілкування вчителя в процесі навчання іноземної мови має свою специфіку та особливості. Саме тому автор визначила і обґрунтувала

таку педагогічну умову як врахування особливостей педагогічного спілкування у процесі навчання іноземної мови: діалогічність мовлення, іншомовну комунікативну взаємодію, комунікативну спрямованість уроку, різноманітність мовленнєвої діяльності, двомовність вербальної взаємодії педагога й учнів, практичну спрямованість (с. 64).

Забезпечення педагогічної підтримки майбутніх учителів іноземної мови Надія Вікторівна обґрунтовує тим, що значна частина майбутніх фахівців потребує супроводу та допомоги в процесі формування індивідуального стилю педагогічного спілкування. Особливо це стосується студентів, які мають низький рівень сформованості даного феномену, нерозвинені професійні мотиви його формування, занижену самооцінку, відчують психологічні та інші труднощі в організації взаємодії з учнями, не усвідомлюють особливості стилю спілкування вчителя саме іноземної мови (с. 70). Автор обґрунтовує, що здатність до рефлексії індивідуального стилю педагогічного спілкування, тобто вміння оцінювати та аналізувати свій внутрішній стан, індивідуально-типологічні особливості, ставлення до себе, стосунки з іншими людьми підвищить рівень формування індивідуального стилю педагогічного спілкування (с. 76).

Імпонує авторське представлення та обґрунтування моделі формування індивідуального стилю педагогічного спілкування майбутніх вчителів іноземної мови у процесі педагогічної практики (с. 98). В центрі запропонованої моделі постає особистість студента, його унікальність та неповторність, потреба в самовизначенні та самореалізації, які сприяють формуванню усіх структурних компонентів індивідуального стилю педагогічного спілкування, а саме: мотиваційного, когнітивного, діяльнісного та емоційно-вольового.

В експериментальній частині дисертації Надія Вікторівна переконливо довела результативність висунутого припущення про ефективність запропонованих педагогічних умов, що були застосовані у процесі педагогічної практики майбутніх учителів іноземної мови. Про це свідчить

те, що динаміка переходу з одного рівня на інший в експериментальній групі значно краща, ніж у контрольній. Якщо в контрольній групі нараховується 21,7 % студентів з високим та середнім рівнем сформованості індивідуального стилю педагогічного спілкування, то в експериментальній групі таких студентів 33,7 %

Заслуговує на увагу особистий внесок здобувача у впровадження результатів дослідження. Це розробка вправ, тренінгів, бесід для забезпечення педагогічної підтримки студентів на усіх етапах педагогічної практики, в тому числі за допомогою технічних засобів навчання, мережі Інтернет; застосування тьюторських технологій з метою керівництва практикою студентів – таких як «критичне мислення», «розумна картка» (для здійснення рефлексії та самоосвіти), «портфоліо»; розробка та використання комп'ютерної програми-тренажеру з формування індивідуального стилю педагогічного спілкування майбутніх учителів іноземної мови.

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації, доповнюються матеріалами представленими в опублікованих працях Добіжи Н.В. та в авторефераті. Так, провідні ідеї та положення наукового дослідження висвітлено у 16 наукових і науково-методичних працях. З них – 6 статей у провідних наукових фахових виданнях, затверджених ВАК України, 4 – у зарубіжних виданнях, 6 – у збірниках наукових праць і матеріалів конференцій

Цілісний аналіз дисертації Н. В. Добіжи дав підставу стверджувати, що всі дослідницькі завдання реалізовані. Аналіз дисертації, додатків, автореферату та наукових публікацій автора свідчить про те, що дослідницею виконане оригінальне, актуальне, ґрунтовне, перспективне дослідження, що робить певний внесок у педагогічну науку. Позитивно оцінюючи наукове і практичне значення результатів дослідження, вважаємо за доцільне відзначити, що в роботі є певні дискусійні моменти, зокрема:

1. Доцільно було б провести аналіз програм з педагогічної практики тих вищих навчальних закладів, в яких здійснювалось впровадження результатів дослідження.

2. Варто було б більш детально охарактеризувати систему організації педагогічної практики (від пропедевтичної до виробничої, інструктивно-методичної, позашкільної); показати зв'язок організації педагогічної практики з викладанням дисциплін педагогічного циклу.

3. У дослідно-експериментальній роботі потрібно було б ширше висвітлити впровадження зарубіжного досвіду організації педагогічної практики.

4. У результатах дослідно-експериментальної роботи необхідно було б більш детально висвітлити використання методів математичної статистики, за допомогою яких перевірялася їх достовірність.

В цілому, аналіз дисертації, автореферату й опублікованих наукових праць Надії Вікторівни Добіжи дає підставу зробити такий висновок: дисертація «Формування індивідуального стилю педагогічного спілкування майбутніх учителів іноземної мови в процесі педагогічної практики», за актуальністю та змістом, обсягом і якістю оформлення, повнотою викладу, новизною та практичним значенням її основних результатів відповідає вимогам, що висувуються нормативними документами АК МОН України до кандидатських дисертацій, а її автор заслуговує присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук із спеціальності 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач виробничої практики
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

 Н.В. Казакова

Підпис Н.В. Казакової підтверджую
Начальник відділу кадрів
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

 В.М. Барановська

